»Vilka är vi?« – ett fall för Sverige

Tällberg

Hur ska vi klara det här? Vad ska vi göra för att bryta utflyttningen av storföretag? Vad är det för fel på vår skola? Hur ska vi kunna inlemma flyktingarna på arbetsmarknaden?

I förbifarten, med det icke betonades självklarhet, återkommer det hela tiden, detta »vi«. Jag tänker själv sällan på att jag använder det. Men jag gör det ständigt. »Vi«-et är givet.

Det förgivettagna har djup innebörd. Vi som använder »vi« på det här sättet utgår från två förutsättningar:

1. Vi ingår i en viss samhällelig gemenskap – »det stora vi« som Anders Ehnmark formulerat det – som är mer bestämmande för vår känsla av delat öde än andra gemenskaper.
2. Vi är tillräckligt medskapande i denna gemenskap för att känna personlig ansvarighet för vad som händer med den.

Tills för ganska kort tid sedan var det givet att »Sverige« formade en identitet av det här slaget. Den var präglande som politisk samfällighet. Och även de som inte tillhörde de styrande eliterna uppfattade sig som medborgare i detta Sverige. Nio av tio gick till exempel och röstade i val till riksdagen. Folk brydde sig om vad som hände med »Sverige« och uppfattade sig som medansvariga för det.

Men båda leden har rubbats. Allt fler känner sig inte som medskapande medborgare. Och innebörden av »vi« har därtill blivit mer diffus. Eliter i näringslivet struntar i Sverige. Andra

kan känna alternativa konstruktioner av »stora vi« som varande lika viktiga som det svenska (måhända finns det rentav de som uppfattar »Europas framtid« på det sättet). Ytterligare andra har skakats i bilden av den svenska identitet de vill tillhöra.

Så: »Who are we?« Just så formulerades ämnet för två dagars samtal i Tällberg under »Musik vid Siljan«-veckan, anordnat i samarbete mellan Nextwork Ekman (Bo Ekman) och Moderna Tider (Göran Rosenberg). Redan situationen rymde en paradox.

Sommartid vid Siljan finns få som vilset behöver fråga vad det är att vara svensk; naturens under ger ett tyst svar. Seminariet om det svenska hölls i stora delar på engelska, trots att det mest beständiga i den sociala identiteten är det svenska språket.

Få länder har en så enkel grund för sin gamla identitet som Sverige, konstaterade Lars Dencik, professor i socialpsykologi: ett språk, en religion, lång obruten historia. Visserligen rymde stormakten Sverige mer variation (däribland ett viktigt inslag av finnar). Men i själva avståendet från imperiet som projekt låg en identifiering med den begränsade nationalstaten och dess projekt.

Är »demos« eller »ethnos« grunden för denna svenska identitet? Här finns en kärnfråga. Annorlunda uttryckt: definieras Sverige främst av medborgarskapet, den politiska gemenskapen, hos dem som bor här eller av »svenskarna«, i meningen de vars släkter länge bott i landet och ser blekgula ut? Genom att nationen länge var så förhållandevis homogen gled många lätt och obetänksamt mellan begreppen. Per Albin Hansson talade till exempel om »folkhemmet«, inte om »medborgarhemmet«, erinrade Henrik Berggren.

Om definieringen inte är etnisk, och det kan den vara allt mindre, måste den vara politisk. Vilken är vår delade samhällsgemenskap?

Europa måste ingå i den nya definieringen av »vi«, framhöll Arne Ruth och Anders Ehnmark. Därför är det problematiskt att vänstern i just det läget återvänder till nationalstaten, och närmast till en etnisk definition av nationalstaten, utan universella värden, framhöll Ruth mot bakgrund av »de intellektuellas« upprop i Kosovofrågan. Föreställningarna längs den politiska skalan har vänts upp och ner.

Till det som förvirrar hör också att så mycket av det som grundade den politiska självbilden har brutits upp. I den nu levande generationen har Sverige uppfattats stå för vissa föredömliga särarter. Professor Bo Rothstein nämnde tre:

1. Framgångsrika socialpolitiska lösningar.
2. En speciell förmåga att via organisationer komma fram till en produktiv samhällsfred (Saltsjöbadsavtal, aktiv arbetsmarknadspolitik, rationell konsensus om att främja välståndsväxt).
3. En neutralitet förknippad med moraliskt engagemang för tredje världen (inte kolonialmakt, inte stormakt).

Åke Daun nämnde ytterligare en central del av självbilden: »Vi är moderna, vi är avancerade«.

Men, visade Rothstein, de socialpolitiska lösningarna är antingen inte speciellt unika eller inte särskilt framgångsrika (arbetsmarknadspolitiken har misslyckats, kriminaliteten är lika hög som i andra europeiska länder liksom arbetslösheten, skolan är inte bättre etc). Organisationernas konstruktiva roll fungerar inte längre. Och neutralitetens myter håller inte i ett Europa som manar till gemensamt ansvarstagande för

freden. Sverige som det land som är längst fram har bland annat fått sig en knäck av »vårt« ras i den internationella välståndsligan.

Mot slutet av två dagars samtal – innefattande också en intressant genomgång av Gunnar Wetterberg om Axel Oxenstiernas statsbygge och av Per Svensson på temat »Den homogena lockelsen. Svenskheten som renhetsdröm.« – exploderar plötsligt Cecilie Banke. Hon är ung dansk historiker, strax färdig med en avhandling om hur Myrdalarnas folkhem togs emot i Danmark.

Det här seminariet hade aldrig kunnat hållas i Danmark, säger hon. Hela sökandet efter en av eliten formulerad identitet, som folket ska anta, är så typisk svensk.

Men frågan är om det nu mest är försöket som är svenskt eller behovet? Trots allt tal om global ekonomi, och IT-revolution, och imaginära nätverkssamhällen som definierar andra typer av gemenskaper än de geografiska, och multipla lojaliteter (»cocktailpartyschaft«, som Lars Dencik formulerade det), så förblir självuppfattningen stark i våra nordiska grannländer. Finland, till exempel, har inte bara ökat sin säkerhet utan även vidgat sin känsla av verkningskraft via medlemskapet i EU.

Handlar månne dagens svenska undran över identitet, »vilka är vi?«, helt enkelt om att »vi« de senaste 30 åren i så många avseenden har misslyckats, vilket skakar om extra efter 100 år av stor framgång? »Country of Success« annonserar Ericsson för ankommande till Arlanda, men dess företagsledning planerar för att kunna lämna Sverige.

Sveriges identitetsproblem är nog i mycket att det har ett statsbärande parti som uppfattade sig som orsaken till landets

framgång men som inte längre vet vad det vill eller törs och som till följd av sina inre strukturer inte förmår reformera.

Liksom i Japan, ett näraliggande fall av framgång följd av bakslag, har det statsbärande partiets identitet och projekt blivit så förknippade med landets att de två knappt går att skilja åt.

Frågan är om socialdemokratins öde måste förbli identiskt med landets – och i så fall om ansvaret för landets öde är tillräckligt starkt för att kunna förnya socialdemokratin.

11 juli 1999